Треба було засвітити світло, а Марія не могла тепер згадати, де вимикачі. Пам'ятала, що десь біля дверей, і ось тут біля ліжка, і ще ніби десь, та хіба ж знайдеш у цій пекельній чорноті, а втримати в голові незмога, бо скільки вже було тих переїздів, готелів, кімнат, меблів, килимів, світильників, дверей, вікон. Але такого, як тут, ще не було.

Вчора їх возили на рисові поля. П'ятдесят кілометрів туди, п'ятдесят назад, червона дорога по червоній землі, червоне небо і сонце червоне, а обабіч дороги сидять навпочіпки тисячі людей і дерев'яними корцями хлюпають з дерев'яних цебриків на дорогу воду, яку підносять їм звідкись ще тисячі.

— Нащо то вони? — спитала Марія у товариша Дена, старшого з китайських товаришів, які супроводжували в поїздці їхню делегацію.

— Щоб радянським друзям було холосо,— усміхнувся з поклоном товариш Ден.

За три тижні мандрів по китайській землі Марія набачилася вже всього. Бачила велетенські шалені ріки, які за одну ніч могли змити з лиця землі не тільки посіви й глиняні селянські хатки, а й цілі держави; бачила розлогі рівнини, над якими грізно нависало безжальне море; бачила настовбурчені, якісь неправдешні гори, холодні й чужі людині; бачила мільйонні міста, більші за Київ, а вона про них ніколи й не чула. А тепер ще оця червона дорога з червоним пилом, який прихлюпують водою тисячі людей, щоб їй, батате, приємно їхалося. Так ніби вона англійська королева! А вона ж тільки колгоспна ланкова, та й годі. Сказала про це товаришеві Дену, той мовчки нахилив голову, чи то ще раз вклоняючись, а чи даючи зрозуміти, що знає вже про Марію, але ставить її не нижче від англійської королеви, зате не втерпів голова їхньої делегації, харківський товариш.

— Китайські друзі хочуть виявити повагу нашій великій країні,— повчально мовив він,— і не треба їм перешкоджати.

— Та хіба ж я що? — знітилася Марія, а сама подумала: "От же горе, а не чоловік!"

Пошкодувала, що не їхала в тій машині, де був третій з їхньої делегації професор Федір Михайлович. Люди пізнаються не з першого погляду, а ось так, у далекій дорозі. Бо коли їх уперше знайомили, то харківський товариш (його звали Віктор Миколайович) сподобався Марії своєю поважністю, статечністю, сказати б, звичністю: саме такий тільки й уявлявся їй на керівника делегації. А професор виявився геть рідкісний: літературний. У Марії в селі ніхто й не знав, що є такі професори. Для селян коли професор, то тільки в медицині, а більше ніде вже не треба. І ось — така несподіванка. Професор був високий, худий, трохи пригорб-лений і сумний-сумний. "Бідний чоловік,— думала Марія,— то ж, мабуть, тяжко бути отим літературним професором".

В дорозі він здебільшого мовчав, лякаючи Марію тою загадковою мовчанкою, але згодом вона зрозуміла, що професор найбільше боїться набриднути супутникам своїми знаннями, які їм, власне, й непотрібні. Хіба ж не станеш поважати такого чоловіка?

Зате харківський товариш балакав, балакав, балакав, аж у голові гуло. Професор сказав Марії:

— Йому треба співчувати: він хоче вибалакатися перед пенсією. СЕІчка, перш ніж згаснути, спалахує.

їхня перекладачка Хуа, маленька китаяночка, з якою Марія заприязнилася вже з першого дня, втомлювалася ретельно перекладати балаканину харківського товариша, і мимоволі з'явилася спокуса пожартувати з нього. Марія пошепталася з Хуа, і та наступного дня (вони зустрічалися з вченими, де мав би говорити професор, але

харківський товариш і там виступив з промовою) вдалася до нового способу перекладання: давала харківському товаришеві вибалакатися, а в кінці коротко воркувала до своїх.

Харківський товариш, хоч, здавалося, чув тільки самого себе, одразу вловив щось підозріле в надто куцому перекладі його просторікувань.

— Що це тут робиться? — здивувався він.— Я говорив півгодини, а вона перекладає трьома словами! Чи така коротка китайська мова?

— Це тому,— спокійно пояснила йому Марія,— що Хуа сказала про вас: "Він говорить дурниці".

Харківський товариш забув навіть обуритися від здивування:

— А ви що — знаєте китайську мову?

— Тут і знати не треба,— скромно потупилася Марія, ховаючи усмішку.

їй хотілося сміятися й тоді, коли харківський товариш при зустрічах з колективами на заводах майже всі свої промови кінчав незмінно поважним: "А також бажаю вам великого людського щастя".

"А яке ж іще щастя може бути у людей — коров'яче, чи що?" — так і кортіло Марії спитати, але вона стримувалася, бо все ж таки престиж делегації, та й набагато старший за неї Віктор Миколайович.

А поза тим делегація була дружна й товариська. Харківський товариш відзначався уважністю, дбав про всіх, нічого не вирішував сам, а тільки гуртом. От якби ще менше балакав!

Увечері після поїздки на рисові поля за програмою їм мали показати старовинну народну оперу, а після того ще опівнічне катання по морській бухті, риболовля і зустріч сходу сонця у відкритому морі. Але за вечерею товариш Ден сказав, що програма, на жаль, змінюється, їм доведеться лишатися в готелі, бо з моря наближається тайфун.

— А що таке тайфун? — спитала Марія. Харківський товариш поблажливо хмикнув:

— Тайфун — це китайська буря.

— Таке твердження навряд чи можна вважати точним,— пробачливо усміхнувся до Віктора Миколайовича товариш Ден.— Тайфун — це не буря, а тисяча або й сто тисяч бур, зібраних докупи і пожбурених на море і на суходіл. Тому, дбаючи про вашу безпеку, ми й просимо вас лишатися в готелі.

— А готель витримає? — недовірливо спитав харківський товариш.— Я відповідаю за делегацію і повинен знати.

Йому ніхто не відповів, ніби й не чули його слів, товариш Ден запросив їх звернути увагу на нову страву, яку внесли в мідній жаровні, всю в клекотінні й неземних пахощах, і зауважив, що це, звичайно, не уславлена битва тигра з драконом, але теж китайський спеціалітет так само, як окунь з озера Дунтінху, де вони відпочиватимуть кілька днів і милуватимуться цвітінням рожевого лотоса.

Вечеря тривала досить довго, китайські товариші мовби не хотіли лишати делегацію наодинці з тайфуном, в їхніх словах і поведінці, щоправда, не відчувалося ні стривоженості, ні напруження, однак Марія все ж вловлювала дещо то в трохи уповільненому вимовлянні слів, то в надмірно ощадливих порухах, то в підкресленій ввічливості господарів, їй згадалося, що й увесь день вже зрання був якийсь гнітючий, ні вітерцю, ні протягу, повітря липуче, густе, гаряче, все зловісно

принишкло, море, повз яке вони їхали, поки вирвалися за місто, лисніло, як одшліфована сталь, сонце заходило безпромінне, криваво-чорне, тяжке.

— Ну, де ж ваш тайфун? — вигукнув харківський товариш, на що один з господарів спокійно мовив:

— Він може надійти.

— Чортівня якась! — пробурмотів Віктор Миколайович, але тут же заявив, що хотів би особисто оглянути кімнати членів делегації, щоб переконатися в безпеці кожного.

Так вони всі пішли оглядати номери, добралися й до Маріїного — величезної кімнати, з обшитими чорним різьбленим деревом стінами, з двома високими вікнами і ще вищими дверима, з важкими старовинними меблями, високим ліжком під балдахином з прозорого мусліну, в шовках і килимах. Ароматні палички, запалені в нефритових вазах на низеньких столиках, забивали дух застояного повітря, старих меблів, тяжких килимів. Вікна зсередини наглухо закриті лискучими, мов камінні, чорними віконницями, взятими на залізні прогоничі, велика бронзова люстра під високою стелею, з усього видати, була надто яскравою як для теперішнього настрою, тому її не засвічено, горіли приховані світильники біля ліжка, біля столиків і в кутках кімнати, і їхнє тихе світло вливало заспокоєння в душу.

— Я посередині між вами й професором,— підбадьорив Марію Віктор Миколайович.— Коли що — сигналізуйте!

Хуа показала Марії, де вимикається світло, де сховано двері, що ведуть до ванної кімнати, всі побажали їй доброї ночі, і вона лишилася сама.

Ждати їй того тайфуну чи не ждати?

В селі бурі й грому боїться хіба що малеча. Несвідомий страх за власне життя, посилюваний темними історіями, якими лякають тебе дорослі, та ще тим, що бачили на власні очі. Як з тіткою Мотроною Вороновською. Чоловік її Єгор пройшов фронт, цілий повернувся додому, ніде й не зачепило. Мотрона вберегла маленьку донечку, хоч як страшно було в окупації, коли фашисти втікали й палили все на світі, а хто траплявся під руку, то нищили немилосердно. Тоді народилося у Вороновських ще двійко діток — така ж сім'я, всім на заздрість! Влітку сіли вечеряти надворі під грушею, а тут гроза. Грози ще й не було, а тільки збиралося на неї, та ось мало не з ясного неба і мовби й не над грушею, а над дубом, що ріс поруч, грякнуло, вдарило блискавицею — і одразу на смерть і Єгора, і його трьох діток, а тітка Мотрона як стояла з мискою в руках, так і закам'яніла. Скільки й пам'яті було, ходила потім по селу, питала кожного стрічного: "Де мої діти? Де Єгор?" Хто б їй міг відповісти?

Але те ще з дитинства, з далекої далечі, коли світ поставав перед тобою загадковий, загрозливий, незбагненний, мов небо в хмарах, у грозах, у зорях і райдугах. А тепер, коли буря, гроза, негода, лихо, то вже боїшся не за себе, а за посіви, за домашніх тварин, за будівлі, дерева, і кожну втрату поза тобою відчуваєш, ніби втрату в собі самій, і світ мовби рушиться з кожною смертю рослини, деревини, струмочка, чийогось безіменного життя — пташиного, звіриного, а то й простого метелика з барвистими крильцями. А їй що? Вона маленька й кругленька, як перепічка,— ніяка буря не зідме, всі вихори пролетять мимо, всі грози прогримлять, не зачіпаючи.

Свої грози і бурі свої, а тайфун же не свій. Як його ждати і як перенести й перетривати?

Марія повимикала світло, крім того, що біля ліжка, в напівтемряві роздягнулася, пішла до ванни, довго хлюпосталася в жовтуватій теплій воді,-пробуючи змити з себе червоний пил, який все ж таки проник під одяг, тоді погасила останню лампочку, лягла на широке ліжко, звеліла собі: "Спи".

І зненацька відчула, що в кімнаті панує дика спека.

Поки горіло світло, холодний антрацитовий полиск обшитих деревом стін, дверей, віконниць мовби проганяв задуху, яка висіла в повітрі, а тепер ніщо не перешкоджало їй упасти на Марію своїм страшним тягарем, пітьма була спільницею мертвої жароти і сама мінилася лиховісною червоністю, ніби розжарювана невидимими пекельними силами.

Задихаючись, Марія сіла в ліжку. Може, порятував би її ковток води, але вона боялася, що не втрапить тепер до ванни, коли злізе з цього високого ложа. До того ж якийсь звук виникнув у мертвім безгомінні, пронизливе, ляскуче дзвеніння: "Дз-з-зінь-нь! Дз-з-зінь-нь!" Вдиралося в вуха, лізло межи очі, не давало ні дихати, ні жити, ніби втілення отої нестерпної жароти й мертвої зловісності. Лише коли кольнуло в щоку, в шию, в руку, Марія згадала, що то москіти, від яких над ліжком і розіпнуто цілого намета з тонкої тканини, а вона змаловажила загрозу цих кусючих невидимих створінь і не обтулила свого ложа.

Бо ж і без того задихалася!

Згадувала тужливо, які погожі дні тепер над кукурудзами, холодні тумани йдуть ранками від Дніпра по балках, і сірі гуси на потемнілих од осінньої прохолоди травах, і клекіт тракторів у полі, і смачні дими над притихлим селом.

Чому мала гинути отут від цього лиховісного жару? Не хотіла їхати в делегації, а їй сказали: "Це велика честь представляти свою країну". Хай би Євгенія Василівна й представляла. Вона Героїня. В неї й показники кращі. Або Омелян Парубок. У нього буряки індустріалізованим методом. Десь уже є й кукурудза індустріалізована, та коли ще вона дійде до їхнього району, а тим часом — її, Маріїні, руки та руки її дівчат. Торік був гарний попередник на її ділянці. Горох. Визріти не дали. З сільгоспуправління скомандували косити, звалили на сорока гектарах,

аж тоді схаменулися, що зелений. Поїдять корови. Корови — не люди, не такі вередливі. Вона теж ніколи не була вередливою, та коли ж тобі нічим дихати, а ще ж не знати, що буде потім. Де той тайфун і який він? І чи й буде взагалі? Може, то тільки збурення її втомленої довгими мандрами душі, маячня? Ніколи ще не від'їздила Марія так далеко від рідного дому і ніколи не бачила такої дивної землі, великої просторами своїми, людьми, таємницями, а тепер, виходить, ще й стихіями.

Морок у кімнаті ставав ще зловіснішим і червонішим, ніби передвістя пожежі, яка має спалити не тільки все отут, довкола, а й цілий світ; невидима страшна сила гнала на скулену жіночу постать нові й нові хвилі розпеченого повітря, а тоді проковтнула все повітря, лишивши тільки мертву порожнечу і в ній безпорадну жінку, знесилену безнадією і чеканням.

І коли вже здавалося, що від цього чекання можна вмерти, порожнеча розкололася моторошним гуркотом, од якого здригнулися і мовби навіть ввігнулися товсті цегляні стіни будинку і зойкнув болісно простір, а з ним і вся земля.

Та це був ще не тайфун, а тільки його передвісник, пустотлива пір'їна, що відірвалася від велетенського Темного крила стихії і випередила її, прилетівши сюди, щоб злякати людей, а може, й застерегти. Тайфун гнався за своїм неслухняним вітриськом, запеклий і нещадний, і навалився на берег, на місто, на готель, на Маріїн прихисток. Вило, стугоніло, грюкотіло, накидалося з дикою ненавистю, так ніби всі прокляття й зло світу зібрано докупи й пожбурено сюди. Клекіт космічних сил, урагани всесвіту, збурення міжзоряних просторів — все холодне, байдуже, безжальне, вгризалося залізними зубами в покрівлю готелю, в стіни, мовби сама рука долі, тяжка й невблаганна, з камінною понурістю била й била в будинок, в людей, у їхні серця. Може, так кінчається світ?

Здалося, що вже видавило шибки, а тоді й рами, вдарило по віконницях, вигнуло залізні прогоничі, і хоч вони витримали, але

задрижали так жалібно й безрадно, що Марія зрозуміла: ще один натиск, ще удар — і залізо теж піддасться, і страшна сила ввірветься сюди, підхопить її, зіжмакає, занесе в моря, світ за очі, до дідька в зуби. Небезпека була вже й не для неї, не для цього старого будинку, не для високих дерев довкола нього, не для великого надморського міста, а для всієї землі, для світу, для життя.

Невже ж так кінчається світ?

Щось ніби дзвеніло десь, може, телефон, та вона не знала, чи він тут є і де він, та й що телефон серед цього оскаженіння?

Що б сказали її діти — Василько й Мар'янка, побачивши свою матір отут? В селі, коли телесується буря, ллє дощ, сипле сніг, всі біжать рятувати збіжжя, тварин, будівлі. Ніхто не кличе й не підганяє, всі знають і так. їй і тепер захотілося зірватися з місця, бігти до людей, до гурту, і вже ніщо не мало значення, забулися всі страхи, тільки одне прагнення володіло нею: до людей! Готова була ринутися <оч і в саме шаленство тайфуну, аби тільки не лишатися далі отут, в оцій безпорадній самотині. Душа не витримувала далі покірливості й безнадії. Скільки валилося на Марію впродовж її життя! Довгі холодні зими, дикі спеки, недорід, шкідники, що пожирали посіви, лихі люди, які замахува-лися вже й на твою душу,— і все вона пережила, переболіла, здолала й змогла. Ніколи не була жертвою, не хотіла бути нею й тут, під чорними ударами незнаної стихії.

Не вагалася жодної миті. Була непохитна, як завжди в своєму житті. Не сидіти й не ждати! Бодай побачити кого-небудь! Почути людський голос, який пролунає для неї гучніше за всі тайфуни на світі!

Не могла згадати, як засвічується світло. На новому місці — як в необношеному одязі. Завжди бачила в темряві, як кішка, але сьогодні це вміння кудись пропало. Зсунулась з ліжка і боком, навпомацки повільно пішла вздовж стіни, сподіваючись натрапити на двері, але дверей як не

було, так і не було. Зсунулися стіни і замурували двері? Марія терпляче рушила в інший бік, ішла ще довше, натикалася на меблі, боляче билася об їхні тверді кути, від тих ударів їй трохи заясніло в голові і вона згадала, що блукає по кімнаті, як лягала в постіль, у нічній сорочці. Треба було знайти в розклекотаній темряві ліжко й одягтися. Це вдалося їй легше, поки вдягалася, повернувся до неї спокій, і двері знайшлися мовби самі собою. Вона повернула в замку великий ключ, натиснула на ручку, нетерпляче вистрибнула в коридор і мимоволі затулила очі руками від різкого світла, яке вдарило на неї. Коли призвичаїлася, помітила, що світло досить лагідне, навіть тьмаве, і в довгому коридорі, так само як і її кімната, обставленому чорним деревом, панує напівморок і пустеля така, як на краю світу.

Марія кинулася до сусіднього номера, де мав бути Віктор Миколайович, голова їхньої делегації, чоловік досвідчений і спокійний у своїй упевненості.

Двері до номера були відхилені, в кімнаті світилося і...

— Вікторе Миколайовичу! — покликала Марій, але голос її не пробився крізь грюкотняву, яка панувала зовні, і тут, у ще недавно таких затишних і надійних кімнатах. Стукотнява була така, ніби зривало з покрівлі черепицю (темно-небесна полив'яна, мов блискуча луска на небаченому чудиську, на виріжках покрівлі — кам'яні лазурові дракони з роззявленими пащеками) і знов кидало її назад для ще більшого нищительства.

Вона кинулася до кімнати професора — теж нікого. В номерах навпроти — те саме. Двері то прихилені, то навстіж, там горить, там темно, там притаєність, але всі номери порожні, реве тайфун за вікнами, трощить дерева, виламує вікна, нищить усе живе, шукає, кого ще знищити, яку пустелю полишити по собі і яке нещастя. Коридор здавався безконечним. Темне дерево стін, лихоманкове світло, пустеля, пустеля,— куди тут бігти, кого кликати, кого шукати? їй вчувалися голоси в покинутих кімнатах, стогони й шепоти, скімлення й виття, а то

був лиш грім тайфуну, який уже й не летів над будинком, бо сам будинок зірвався з місця, зіслизнув до самого краю землі й низринувся в безвість, в пекельні світи, в провалля. А тут лишилася безнадійна пустеля для зрозпаченої жінки, яка все ж не хотіла піддатися зневірі і вперто шукала бодай одну живу душу. Де всі? Куди поділися? Чи вже повиламувало вікна і занесло всіх світ за очі, як безпорадних пташат, як легкі билинки, як ніжні пелюстки квіточок? Хіба ж не звали їхню перекладачку, оту тендітну китаяночку Хуа, що по-їхньому означає "квітка"? Моє ж ти лишенько! Та як подумати — скільки Марія за своє життя захистила, порятувала, доглянула і звірят, і пташат, і рослин та билин, і квіток? Тоді вважала, що її руки всесильні в доброті й милосерді, а тепер мала ловити ними тільки порожнечу?

Була непохитною до кінця. Не злякав її тупик коридора, в якому опинилася, рішуче повернула назад, майже побігла туди, звідки добиралася, далі, далі, тайфун гримів уже ніби й не просто над нею, а в ній самій, та водночас і поза нею, темрява розступалася, лихоманкове світло змінилося яскравим сяянням, безнадійно вузький коридор розпросторився округло й привітно, а там он — ліфт, відчинені двері, червоний килим стелеться під ноги, усміхнений старий китаєць вклоняється Марії і рукою показує в кабіну. Вона входить, тьмаво блимає стара бронза, водянисто відсвічують дзеркала, полиск дорогого дерева. Готель будували сто чи й більше років тому для чужоземних багатіїв, які сподівалися розбагатіти ще більше на цій плодючій землі, на поті й крові її людей. Затрат не шкодували. І ніколи не шкодують для захланних. То тільки як прихистити сироту, нагодувати бідного, дати притулок бездомному — тоді ощадливість аж до скнарості, й прокльони, й зубовний скрегіт...

Ліфт шугнув униз, в неймовірні глибини, в тишу й спокій, клацнули м'яко двері, старий китаєць знов схилився в поклоні, тепер уже припрошуючи Марію до виходу, вона ступнула в яскравість і затишок, від несподіванки затулила очі рукою, а коли відвела долоню, то побачила, що стоїть перед тими, кого так відчаєно і вже без надії шукала, гнана й переслідувана риком і реготом тайфуну.

Була перед ними, а вони перед нею.

І товариш Ден, і голова їхньої делегації Віктор Миколайович, і професор, і маленька Хуа, і всі супроводжуючі. Сиділи у білих зручних фотелях, між ними чотирикутні різьблені столики, на столиках великі порцелянові чашки з кришечками, а в чашках зелений лундзинський чай, і тонкий аромат того чаю в повітрі (а там, нагорі, чорне велетенське крило тайфуну ввірвалося в усі щонайменші шпарки, переколотило давній пил в кімнатах, посиливши задуху мало не до смертної туги).

— О, Марія! — зрадів голова делегації.— Хвалю! Ми вам подзвонили, але телефон не відповідав...

— Я не чула,— сказала Марія не дуже впевнено. Товариш Ден прийшов їй на виручку.

— Ви єдина жінка в делегації, ми вирішили, що ви відпочиваєте, і не хотіли вас турбувати,— пояснив він.

їй запропонували крісло між товаришем Деном і маленькою Хуа, одразу з'явився лундзинський чай також і для неї — аж не вірилося, що життя може бути таке спокійне. А що ж там, нагорі? Літак може обминути грозу, вітрильник уникнути бурі, але місто, його будинки і люди в них змушені покірливо ждати тайфуну, безсилі й безпорадні перед стихією. Невже ж можливий отакий спокій, коли в тебе над головою витанцьовує сама смерть?

— Ви нам дозволите, Малія? — ввічливо схилив до неї голову товариш Ден, за звичаєм китайців не вимовляючи звука "р" в її імені, бо, як пояснила Хуа, вони зовсім не мають його в своїй мові.

Марія геть розгубилася.

— Що я маю вам дозволяти? І чому ви в мене питаєте?

— Річ у тім,— пояснив товариш Ден,— що ми з товаришем професором щойно згадували славетну поему нашого поета Сун Юя "Вітер", де описано вітри різної сили, хоч такого тайфуну, як тепер, Сун Юй, здається, не зн£в. А тайфуну не можна ні обійти, ні об'їхати, ні обминути. Його треба перебути, перетерпіти, пережити. Товариш професор нагадав також слова поета Ван Гу. Це дуже давній поет, він жив майже тисячу років тому. Слова поета стосуються бога вогню Чжу-жуна. Слова такі: "Чжу-жун з півдня прийшов і бичує дракона вогню, блискають язики полум'я, до червоного розпечене небо". У нас виникла суперечка: чи можуть мати ці вірші відношення до тайфуну. Як ви вважаєте, Малія?

— Я? — розгубилася Марія.— Та хіба ж я знаю? Ви вже без мене якось. В таку негоду... Хіба ж тут до слів? Я не знаю... Не зважайте на мене... Я посиджу, послухаю...

— А я що казав! — стрепенувся харківський товариш.— Я так само. Ось наш професор цілу дорогу мовчав, а тут така стихія, промовчати б, а його мов прорвало.

"Як же тому бідному професорові було не мовчати,— подумала Марія,— як ти балакав, а нам і рота розтулити не давав".

— Буря, звичайно, може бути відповідним фактором,— вів далі харківський товариш,— тут я не заперечую. Особисто я трагедії переживав, а бур якось не помічав. Може, тому, що жив далеко від природи, не мав тісних контактів з нею...

— Щодо мене, то я пам'ятаю навіть непомітні бурі,— подав голос професор.— Бо вони іноді ще страшніші.

"Свята правда",— подумки згодилася Марія.

— Ну, а сьогодні,— розвів руками професор.— Що ж сьогодні? Колись у Китаї тому, хто хотів зайняти якусь державну посаду, влаштовували так званий босюе хунци — іспит широкої вченості. То ось товариш Ден зі своїми друзями влаштували такий іспит мені. Щойно я нагадав заклики Цюй Юаня до великих стихій всесвіту дати волю своїм силам, щоб знищити жорстокість і пітьму, і китайські товариші з'ясовували, чи справді є такі слова в Цюй Юаня і як точно я їх навів.

— А хто це такий? — спитала Марія, не наважуючись повторити імені.

— Цюй Юань,— пояснила Хуа,— великий китайський поет, який жив дві тисячі триста років тому.

— Дві тисячі триста! — повторила Марія.— Як же можна пам'ятати?

— Цим ми завдячуємо своїй мові,— спокійно поглянув на неї товариш Ден.— На людей не завжди можна покластися. Вони вмирають, їх обсідають клопоти, вони піддаються пристрастям. А мова живе вічно і тримає у своїй великій пам'яті всі свої слова і слова всіх тих, хто віддав їй свою душу і свій розум.

— Але ж цілі тисячі років,— зітхнула Марія,— цілі тисячі...

Вона знала Шевченка. Та він не в такій страшній далечі, а ось тут поряд. Як у вірші "За сонцем хмаронька пливе": "І тьмою німою оповиє тобі душу, й не знаєш, де дітись, і ждеш його, того світу, як матері діти". Так ніби прийшов оце до тебе і сказав. Але ж не крізь тисячі років ішов...

А може, так і треба, може, найбільший порятунок од усіх лих у тому мудрому слові, над яким не владне ніщо? Он там десь реве, стогне, телесується тайфун, та не може добратися до цих тихих слів. Зло в душі людини, насильство в світі, погрози й загрози — все відступає перед

словами мудрості й спокою. І, може, спокій їхній побільшується з часом, і що вони давніші, то більшу надію дають людині серед злигоднів життя.

Мовби на ствердження Маріїних думок, товариш Ден сказав:

— Ми маємо дуже довгу і надто тяжку історію, тому й терпіння наше велике і перевищує все знане в людських діях і навіть у людських можливостях. І як знати: може, ми знаходимо його в безсмертних словах Цюй Юаня, Цао Чжи, Ван Жуня, Лі Бо, Су Ші !.

— Щодня над планетою вирує сімдесят п'ять тисяч гроз,— подав голос професор.— Мабуть, і дияволів людство налічувало колись не менше. Дияволам вигадували всілякі прізвиська так само, як і грозам та бурям. Але хто пробував

1 Цао Чжи — китайський поет III ст. н. е., який оспівав у своїй славетній поемі красуню фею ріки Ло, Ван Жунь — великий поет і мислитель (234—305 р. н. е.), Лі Бо (701—762) — один з найбільших поетів Китаю, співець сили і радощів життя, Су Ші — поет-філософ XI ст.

дати силу людям, щоб протистояти стихіям? Одні тільки попереджали, інші залякували, ще інші впадали в розпач, і ніхто не вмів підбадьорити й заспокоїти. Може, тільки поети — єдині, хто вмів це зробити. Тому сьогодні я й наважився розпочати цю розмову, трохи ніби й недоречну в цей час, але як знати, як знати? Ось реве над просторами і над нами несамовитий ураган, та й крізь нього мовби чуються мені аж із восьмого століття вірші великого Ду Фу, який мріяв про дім для мільйонів бідняків, обділених долею, такий дім "щоб не боявся вітру і дощу, міцний був і високий". А вірші Ду Фу викликані були подією, що, здавалося б, мала стосунок тільки до самого поета: осінній вітер розламав очеретяну покрівлю його халупи. Обмежений ум думав би тут тільки про себе, поет подумав про все людство.*Тому й не згубився його голос в ревінні стихій. Моя професія — вловлювати такі голоси. І тут не важать ні час, ні безміри стихій.

— Спасибі вам,— тихо мовила Марія.— І пробачте мені.

— Та за що ж?

— Я про вас думала не так, як треба. Мені трохи смішно було: літературний професор... Якби ж я знала, що ви такий великодушний!

Професор жартівливо наставив на Марію руки:

— Не я, не я, тільки література, професором якої, як ви кажете, я звуся. Цілі народи гинули через те, що їм бракувало великодушності. Чи згадували про неї бодай при загибелі?

Марія зітхнула і тепер уже вголос повторила Шевченкові слова:

І ждеш його, того світу, Мов матері діти.

— Ви могли б це перекласти? — поспитав професор У Хуа.

— Я спробую,— пообіцяла маленька китаяночка.— Це не так просто, але я спробую.

Про тайфун вони забули.